

BARNES INTERNETSÖKNING I SKOLAN

AnnBritt Enochsson, Karlstads universitet

Inledning

Avsikten med detta projekt var att fördjupa kunskapen om barns Internetsökning främst i skolarbetet. I grundskolans läroplan, Lp094, och i kursplaner framhålls tydligt vikten av att kunna söka, finna och sammanställa information från olika källor. Genom den nationella satsningen ITiS (IT i skolan), poängteras även värdet av att använda modern informationsteknik i kombination med ett elevaktivt arbetssätt. Syftet var att undersöka hur barn agerar och reflekterar i samband med Internetsökning i skolarbetet när de ges tillfälle att arbeta med det under en längre tid och med god vägledning.

Ett spår i projektet var att följa upp resultaten om att barn faktiskt funderar över Internets trovärdighet och frågor om källkritik. I min studie i en fjärdeklass (Enochsson, 2001) skiljer sig resultaten från en del tidigare forskning, som menar att barn inte reflekterar speciellt över dessa frågor. Detta har troligtvis sin grund i olika teoretiska utgångspunkter. En stor del av forskningen utgår från teorier där barns biologiska mognad anses vara en förutsättning för att kunna utveckla förmågor att hantera stora informationsmängder. I dessa studier får inte alltid barnen komma till tals. I studier som företräder ett barnperspektiv framkommer andra resultat. När det gäller yngre barns Internetsökning aktualiseras också frågan när Internetsökning börjar bli intressant. I ett ITiS-projekt på en av de skolor som deltog i projektet diskuterades barnens läsförmåga som en nedre gräns för detta intresse. I min avhandlingsstudie framhåller barnen språket som ett viktigt redskap i Internetsökning. En frågeställning är på *vilket sätt* språket är viktigt? En klass med elever från förskoleklass till år tre följdes under sitt temaarbete två terminer.

Den fjärdeklass som följdes under läsåret 98/99 intervjuades under sin sista termin i grundskolan om hur de ser på informationssökning. En annan niondeklass följdes under arbetet med ett tema i SO-ämnet. Utifrån att barn och ungdomar i olika åldrar följts i olika kontexter har en modell för informationssökningens didaktik utvecklats. Denna modell kan ge kompletterande kunskap som är av värde för den som ska handleda barn i denna verksamhet.

Utgångspunkter

Synen på barn är att de är kompetenta personer om än med begränsad livs-erfarenhet. Inom barn och ungdomsforskningen går detta synsätt under beteckningen 'den nya barndomssociologin' till skillnad mot tidigare synsätt där barn betraktats som ofärdiga varelser som ska bli något annat – vuxna. I projektet har barns och ungdomars röster haft huvudrollen, vilket även innebär ett *användarperspektiv*. På senare år har användarperspektivet uppmärksammas mer inom forskningen om informationssökning, medan tidigare studier oftast har utgått från forskares och teknikers perspektiv. Sammantaget betyder det att det i detta projekt framkommit något andra resultat.

Ytterligare ett teoretiskt perspektiv är det socio-kulturella, där man menar att kunskap konstrueras och utvecklas genom kommunikation med omgivningen. Vad en människa lär sig är beroende av omgivningen i ett vidare perspektiv, varför inte enbart platsen har betydelse, utan även undervisningens form och innehåll. Utgångspunkten för lärande och undervisning är där eleven själv befinner sig kunskapsmässigt. Detta är ytterligare en anledning till att barns och ungdomars egna åsikter efterfrågats. Även lärare har intervjuats. Informationen som kommit ur de intervjuerna har använts för att förstå undervisningssituationen och även för att styrka olika tolkningar av data.

För att få en bild av hela undervisningssituationen har ett etnografiskt angreppssätt använts. I en etnografisk studie lever forskaren med dem som studeras. Information samlas in med hjälp av observationer, intervjuer, texter, enkäter mm. Analyserna har sedan skett genom att läsa igenom anteckningar, lyssna på band etc. om och om igen för att upptäcka mönster. Särskilt intressant är företeelser som återkommer som forskaren inte efterfrågat. I en klass fungerade det inte att delta på lektioner. Där genomfördes enbart intervjuer. I den analys där en modell över informationssökning utvecklades, användes även materialet från avhandlingsarbetet.

Klassernas förutsättningar har varierat stort. De yngsta barnen, en klass med barn från förskoleklass till år tre, hade tillgång till 5 datorer utplacerade i olika utrymmen i deras dagliga arbetslokaler. En nia hade alltid en datasal bokad under de SO-timmar de följdes. Den andra nian, där eleverna enbart intervjuades, hade svårt att komma åt datorer på skolan och använde oftast datorn i hemmet även till skolarbeten.

På grund av barns bristande erfarenheter och utsatthet ställs stora krav på etik. I skolmiljön är elever vana att göra vad vuxna säger, och för en forskare som vill ha frivilliga deltagare kan detta bli ett dilemma. Det gäller att vara extra lyhörd för barnens egna sätt att signalera att de till exempel inte vill delta.

Resultat

Läsmotivation (Enochsson, 2004)

En klass med elever från förskoleklass till år 3 med drygt 40 elever sökte information på Internet främst med hjälp av söktjänsten Google. Helt klart var att eleverna uppskattade att få använda sig av Internet för att söka information. Även de yngsta tycktes ha ett utbyte av aktiviteten, trots att de ännu inte kunde läsa. Det var tydligt hur arbetet påverkade elevernas motivation att lära sig läsa och hur detta var sammanflätat med motivationen att söka information. De yngsta eleverna ville också söka trots att de inte kunde läsa. Det löstes oftast med att de tog hjälp av en äldre elev som kunde läsa, men de blev också motiverade att själva lära sig läsa – och gjorde det!

Det märktes i klassrumsarbetet att 6-åringarna som var med i temat snabbare lärde sig läsa än tidigare årgångar. Även i intervjuerna som genomfördes gav barnen uttryck för detta. På skolan genomfördes varje år lästester utifrån LUS (Läs-Utvecklings-Schema – en vanlig diagnosmetod för elevers läsförmåga) i år 1, och efter att informationssökningen på Internet kommit igång på allvar visade det sig att resultaten förbättrades drastiskt. Samtliga elever i år 1 nådde upp till den önskvärda läsnivån de följande två åren mot ungefär hälften tidigare.

Helt klart visade resultaten att barnen blev intresserade av att lära sig läsa och att de faktiskt gjorde det. Tittar man på annan läsforskning så visar det sig att de viktigaste faktorerna för att barn ska lära sig läsa är lärarens attityd, men också dennes förmåga att skapa autentiska lärandesituationer. Att bara sätta elever framför Internet och tro att de ska lära sig läsa är att ha en övertro på tekniken. Men genom att nyttja Internets starka sidor ur den här aspekten, kan mycket positiva resultat uppnås.

Vikten av att få respons var en annan framträdande motivationsfaktor. Vare sig det gäller direkt svar från person eller att hitta fakta/svar på en fråga/fundering eleverna hade. Ingen ny kunskap i och för sig, men viktig att minnas även vid arbete framför Internet. Utan respons – ingen kommunikation, och även informationssökning handlar om kommunikation.

Enligt de här barnen är läsa och skriva nödvändiga färdigheter att behärska för att kunna använda Internet. Men man kan också bli motiverad att lära sig läsa och skriva genom att förstå vad Internet kan användas till.

En modell för informationssökning (Enochsson, in press)

Målet för denna analys som gjordes på ett stort material från samtliga studier (även tidigare studier) var att se vilka kunskaper eleverna ansåg nödvändiga

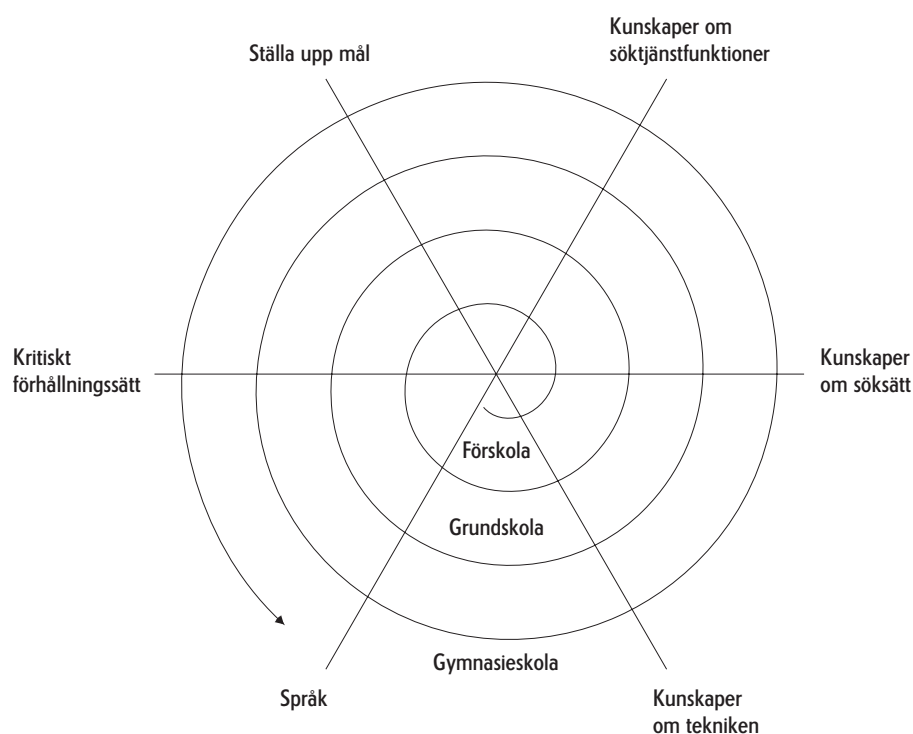
för att kunna söka och hitta bra på Internet samt hur dessa var relaterade till varandra och till undervisningen. Sex olika kategorier, som naturligtvis är en konstruktion av forskaren, har kunnat urskiljas, men ambitionen har varit att lyfta fram elevernas synpunkter.

De yngsta eleverna fokuserar på (1) *språket* och (2) *kunskaper om tekniken*, medan de äldsta eleverna ser dessa kunskaper som självklara och sällan nämner dem. De kan ses som grundläggande för att överhuvudtaget kunna söka, men det finns alltid mer att lära i det avseendet. En del är redan beskrivet ovan, men äldre elever kan se att de även behöver kunna en hel del engelska för att klara sig på Internet. De yngre barnen talar också om hur besvärligt det kan vara att få musen att röra sig dit de vill och att hitta rätt bokstäver på tangentbordet. Att förstå hur Internet är uppbyggt samspelar med förståelsen för att man kan bli lurad, varför den förståelsen är viktig.

Enligt eleverna är det också viktigt att ha (3) *kunskaper om olika söksätt* samt (4) *kunskaper om söktjänstfunktioner*. Dessa kunskaper är nära relaterade till Internet och tränas bäst där. Exempel på olika söksätt kan vara att gå via söktjänster, men också via länksidor eller att gissa på adresser när man vet hur de är uppbyggda. Enkel söktjänstmatematik, som innebär att man kan förändra urvalet på sökträffar genom att skriva plus- och minus-tecken, versaler, gemener eller citationstecken.

(5) *ställa upp mål/formulera problem* och (6) *ett kritiskt förhållningssätt* är kunskaper som är viktiga även i verkliga livet (IRL), och kan även ses som kunskaper för att förstå när Internet *inte* behövs. Att sakna mål, leder enligt eleverna bara till att man surfar runt på Internet och börjar med något annat om det blir för besvärligt. Det kritiska tänkandet kan ses från två håll. Dels är det fråga om en sorts konkret källkritik. De yngre eleverna talar i termer av att kolla om det är rimligt. Här ingår att kontrollera fakta och även att veta vilken typ av sidor man normalt kan lita på, som t ex myndighetssidor. Dels handlar det om att olika åsikter kan mötas och att det inte alltid finns ett rätt eller ett fel.

Att söka och hitta information är en komplex process som kräver kunskaper och färdigheter från skilda områden. Samtidigt är det viktigt att dessa kompetenser är samordnade som *en* helhet. I figuren nedan illustreras de olika delkompetenserna som strålar. Längst in är förskolebarnen och längre ut de äldre eleverna. Utvecklingen beskrivs som en spiral där man ständigt återkommer till att arbeta med de olika delkompetenserna. Figuren kan liknas vid ett spindel nät (en metafor lånad från William Corsaro) och symboliserar även att allt hänger samman och inte kan separeras. Eleverna poängterar vikten av att få möjlighet att träna, att det tar tid och emellanåt kan vara stressigt. Eleverna efterfrågar även god handledning.

I skolvärlden talas om vikten av att utveckla *en fjärde basfärdighet* vid sidan av läsa, skriva och räkna. Denna fjärde basfärdighet skulle då vara att kunna söka, hitta och granska information. När ett stort antal datorprojekt i den svenska grundskolan utvärderades i början av 2000-talet, kunde man se att tiden för kollektiva samtal minskade i takt med att datorerna kom in i klassrummet. Detta betyder att även förutsättningarna för att utveckla denna fjärde basfärdighet minskar. Tidigare forskning om informationssökning har fokuserat mest på söktjänster och söksätt. Elevernas uppmärksamhet mot andra viktiga aspekter kan tyda på att det finns ett behov av mer forskning om andra delar av informationssökningsprocessen.

Referenser

- Enochsson, AnnBritt (2001). Meningen med webben – en studie om Internetsökning utifrån erfarenheter i en fjärdeklass. Doktorsavhandling i pedagogik vid Institutionen för utbildningsvetenskap, Karlstads universitet. Karlstad University Studies 2001:7.
- Enochsson, AnnBritt (2004). Internet seeking and motivation for learning to read. In Middleton, Pavlova & Roebuck (eds.) Learning for Innovation in Technology Education, vol. 1, Brisbane: Centre for Learning Research, Griffith University
- Enochsson, AnnBritt (in press). To seek, find and scrutinize. Information Research.